

Brussels Studies

La revue scientifique électronique pour les recherches sur Bruxelles / Het elektronisch wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over Brussel / The e-journal for academic research on Brussels
Collection générale | 2011

De handel in blanke slavinnen (1880-1881): een Brussels schandaal?

L'affaire de la traite des blanches (1880-1881) : un scandale bruxellois ?
The white slave trade affair (1880-1881): a scandal specific to Brussels?

Jean-Michel Chaumont

Traducteur : Ben Winant

Édition électronique

URL : <http://journals.openedition.org/brussels/835>

DOI : 10.4000/brussels.835

ISSN : 2031-0293

Éditeur

Université Saint-Louis Bruxelles

Référence électronique

Jean-Michel Chaumont, « De handel in blanke slavinnen (1880-1881): een Brussels schandaal? », *Brussels Studies* [Online], Algemene collectie, nr 46, Online op 24 février 2011, geraadpleegd op 19 avril 2019. URL : <http://journals.openedition.org/brussels/835> ; DOI : 10.4000/brussels.835

Licence CC BY

Jean-Michel Chaumont

De handel in blanke slavinnen (1880-1881) : een Brussels schandaal?

Vertaling : Benny Winant

In 1880 en 1881 was Brussel het toneel van de eerste blanke-slavinnenzaak met internationale weerklank: een vijftigtal Belgische en buitenlandse – vooral Engelse - minderjarige meisjes werkten sinds 1878 in enkele van de vergunde bordelen van de stad. Een handvol van die meisjes werd met valse beloften naar Brussel gelokt. Na verschillende rechtszaken werden een vijftiental leden van de onderwereld veroordeeld, maar degenen die echt verantwoordelijk waren voor de misbruiken waren politieagenten. Daaruit kan evenwel niet worden afgeleid dat de Brusselse politie uitzonderlijk corrupt was: in feite werden de politieagenten door de reglementering van de prostitutie in een situatie geplaatst waarin ze de belangen van de bordeelhouders beschermden. Overal waar dat systeem werd ingevoerd, waren de gevolgen onveranderlijk dezelfde.

Jean-Michel Chaumont is een gekwalificeerd onderzoeker bij het FNRS en lid van de Hooverleerstoel Economische en Sociale Ethiek van de UCL. Onlangs publiceerde hij « *Le mythe de la traite des blanches. Enquête sur la fabrication d'un fléau* », Paris, *La Découverte*, 2009.

Contact gegevens :

Jean-Michel Chaumont,
jean-michel.chaumont@uclouvain.be

Christophe Mincke (redactiesecretaris),
+32(0)473 21 02 65, mincke@fusl.ac.be

Inleiding

Bijna twee jaar lang - tussen januari 1880 en juli 1881 - werd Brussel door sommige kranten, het merendeel Engelse, bestempeld als een stad waar zich een weerzinwekkend zedenschandaal had afgespeeld. Onze rechtbanken moesten dat schandaal behandelen als de zaak van de 'handel in blanke slavinnen'. Een vijftiental bordelhouders en andere figuren uit de onderwereld werden uiteindelijk veroordeeld wegens het aanzetten van minderjarigen tot ontucht. Nooit eerder had een rechtszaak over vrouwenhandel zoveel internationale belangstelling opgewekt. Toen de regeringen in 1899 het probleem aanpakten, noemden sommigen in Engeland het nog steeds de *Belgian Traffic*. Toen de deskundigen van de Volkenbond een vijftigtal jaar later hun historisch verslag over vrouwenhandel in de wereld indienden, verwezen ze naar de gebeurtenissen in Brussel als het beginpunt van hun strijd. In februari 1927 herinnerde de Belgische deskundige Isidore Maus er zijn collega's aan dat er « in Brussel een verschrikkelijk schandaal was losgebarsten. Er werd een politiecommissaris afgezet. De burgemeester van Brussel moest zijn ontslag indienen. Dat was een ingrijpende gebeurtenis die men zich vandaag de dag niet kan inbeelden. Die feiten, die een waarlijk heroïsche periode beschrijven, mogen niet worden afgezwakt » (geciteerd door Chaumont, 2009, 25). Bijzonder interessant is wat Isidore Maus zich vooral herinnert: er werd een politiemans afgezet en een burgemeester moest ontslag nemen. Hij had een goed geheugen en maakte een scherpzinnige selectie: zoals we verder zullen vaststellen, was het echte schandaal veeleer de houding van de autoriteiten dan het gedrag van de veroordeelden.

In het collectieve boek dat ze onlangs over die memorabele zaak schreven (Chaumont en Machiels, 2009), trachtten de auteurs de ware toedracht aan het licht te brengen door het standpunt van de verschillende betrokkenen in te nemen: dat van de slachtoffers, dat van de gerechtelijke autoriteiten, dat van de abolitionistische militanten, dat van de Britse overheid... Eerst wensen we dieper in te gaan op het standpunt van de politie. In een tweede fase stellen we de vraag of dat schandaal symptomatisch was voor de toestand in Brussel of, zoals de uitdrukking *Belgian Traffic* laat vermoeden, voor het land waarvan Brussel de hoofdstad was? We zullen zien dat er gegronde redenen zijn om zich niet te laten verleiden door culturele (en zelfs etnicistische) beschouwingen en om veeleer een systeem aan te klagen, namelijk de reglementering van de prostitutie, die zowel in België als in Frankrijk en overal waar ze van toepassing was, regelmatig politieagenten tot corruptie verleidde en dat nog decennialang bleef doen.

1. Het schandaal: reglementering van de prostitutie in Brussel

De vrouwenhandelzaak kan niet begrepen worden buiten de algemene context van het reguleringsbeleid dat de Brusselse gemeenteoverheden sinds 1844 toepasten in het verlengde van de maatregelen die Frankrijk en Nederland hadden getroffen op het Belgisch grondgebied. Op basis van het uitgangspunt dat prostitutie een noodzakelijk kwaad is dat moet worden gecontroleerd om de volksgezondheid te beschermen en de openbare orde te handhaven, verplichtte het « Franse systeem », dat tijdens de napoleontische oorlogen in Europa werd verspreid, de prostituees ertoe zich te laten registreren en zich bijgevolg te onderwerpen aan de pietluttige voorschriften van een reglement waarvan de toepassing in België volledig werd overgelaten aan de gemeentepolitie. Of de zedenpolitie nu deel uitmaakte van de nationale politie zoals in Frankrijk of van de gemeentepolitie zoals in Brussel, ze zag erop toe dat het reglement werd nageleefd en ze was als enige bevoegd om overtredingen te bestraffen. In strijd met de elementaire grondwettelijke bescherming was de zedenpolitie aldus bevoegd om prostituees te veroordelen en op te sluiten zonder de minste tussenkomst van de rechterlijke macht. De zedenpolitie zorgde er ook voor dat de prostituees die bij de verplichte tweewekelijkse medische controles ziek werden bevonden, werden opgenomen in de « service des vénériennes de la police » van het Sint-Pietersziekenhuis en daar opgenomen bleven totdat de artsen hen weer geschikt voor de dienst verklaarden. Om de controle in alle opzichten zo streng mogelijk te houden, werd prostitutie in bordelen sterk aangemoedigd door de reglementering. Voor de politie boden bordelen tevens het grote voordeel dat ze een bron van zeer nuttige informatie waren over zowel de reguliere bezoekers (die soms erg op geheimhouding stonden, bijvoorbeeld geestelijken) als over de onderwereld. Nadat de Brusselse politieficheur Lenaers werd afgezet, werden in zijn privéwoning niet minder dan tweeduizend inlichtingsfiches op naam aangetroffen (Keunings, 2009, 41).

In Brussel was de reglementering nog strenger dan in Parijs. Daarom spraken bepaalde historici (Huberty en Keunings, 1987) in dat verband van hyperreglementering. Het reglement gold als voorbeeld voor een groot aantal buitenlandse delegaties artsen en politiemensen die het kwamen bestuderen en was een rechtstreekse inspiratiebron voor de autoriteiten van Buenos Aires¹. In 1856 werd het systeem nog efficiënt bevonden, maar twintig jaar later lagen de kaarten anders: het aantal erkende ontuchthuizen bleef dalen, en de clandestiene prostitutie, de nachtmerrie van de reglementaristen, nam toe. Volgens de berekeningen van Sophie de Schaepdrij-

¹ Al voor de onafhankelijkheid van België speelde de *Société des Sciences naturelles et médicales de Bruxelles* een belangrijke rol bij de internationale promotie van de reglementering. In zijn voorwoord van de vertaling van het werk van Abraham FLEXNER in 1919 schrijft H. Minod dat « de bewindslieden en artsen rotsvast geloofden in de doeltreffendheid van het systeem: men besprak de reglementering niet, men bestudeerde ze niet, maar men geloofde erin. Later moest men evenwel toegeven dat een en ander misliep, maar niemand dacht dat er een andere remedie dan strengere administratieve maatregelen kon bestaan. De medische verenigingen, die het falen van het systeem toeschreven aan het gebrek aan eenvormige bepalingen, begonnen te ijveren voor internationale reglementering. In 1825 verkende de *Société belge des Sciences naturelles et médicales* [in feite de *Société des Sciences naturelles et médicales de Bruxelles*, JMC] het terrein om de uitbreiding van het systeem tot heel Europa voor te stellen. » (Minod, 1919, VII).

ver (1986, 108) waren de bordelen van 2e en 3e categorie helemaal verdwenen in 1867. In 1876 bleven er slechts een twaalftal bordelen van 1e categorie over. Alle categorieën samen was dat drie vierde minder dan in 1856...

Om die achteruitgang in te dijken, stelde commissaris Lenaers, het hoofd van de Brusselse politie, de gemeenteraad voor om het in augustus 1877 aangenomen reglement te hervormen. Volgens wat drie jaar later door het schandaal aan het licht zou komen, werden, afgezien van de officiële wijzigingen om clandestiene prostitutie nog strenger te bestraffen en de plichten van de bordeelhouders daarentegen te verlichten, sommige bepalingen *officieus* ingevoegd. De uitbaters van de erkende bordelen kloegen bitter, zoals Lenaers had gerapporteerd, over de oneerlijke concurrentie van de clandestiene bordelen: die ontsnapten niet alleen per definitie aan de reglementering, maar hadden tevens minderjarige prostituees, vrouwen jonger dan 21 jaar, in dienst. Volgens het reglement – en de zeden – van 1844 mochten minderjarige vrouwen wel worden ingeschreven als prostituee, maar ze mochten hun beroep enkel op straat uitoefenen (als ‘losse prostituees’) en niet als ‘bordeelprostituees’. Lenaers stelde de gemeenteraadsleden voor om dat verbod op te heffen, dat terecht als vrij incoherent kon worden beschouwd. Zijn voorstel werd aangenomen. Zoals procureur des Konings Janssens in 1881 voor de rechtbank verklaarde, « wanneer bewezen is dat een minderjarige uitsluitend van prostitutie leeft, ingeschreven is, een vergunning heeft en in zekere zin officieel erkend is, *wat maakt het dan uit of ze haar triestig beroep uitoefent op het trottoir of in de salons van een bordeel?* » (geciteerd in Chaumont en Machiels, 2009, p. 63). Wat doet dat er dan nog toe..... In vele grote steden, te beginnen met Parijs, mochten minderjarigen bijgevolg niet alleen worden *ingeschreven* als prostituee, maar ze werden ook *toegelaten* in de bordelen.

Blijkbaar werd, althans in Frankrijk, sinds de 18e eeuw een enkele beperking nageleefd krachtens een informele afspraak tussen bordeelhouders en politieagenten: een minderjarige zonder ervaring mocht niet werken in een bordeel. Louis-Sébastien Mercier beschreef dat precies een eeuw vóór de gebeurtenissen in Brussel: « Er bestaat een *stilzwijgend* politiereglement dat bordeelhouders verbiedt om een maagdelijk meisje in dienst te nemen: ze moet haar maagdelijkheid hebben verloren voordat ze het bordeel betreedt. Als dat niet het geval zou zijn, moet men onmiddellijk de inspecteur verwittigen. De laatste zin werkt misschien op de lachspieren. Onterecht, want ik schrijf hem met ernstige bedoelingen. Men wenste een zekere orde tot stand te brengen in de wanorde, te grote misbruiken te voorkomen, onschuld en zwakheid te beschermen en te beletten dat ongebreidelde losbandigheid de burgerlijke band, de heilige kern van het gezin, zou vernietigen. Geen enkele vader zal derhalve een klacht kunnen indienen: het wangedrag van zijn dochter is nooit begonnen op deze verdachte plaats » (geciteerd door Benabou, 1987, 49). Precies dat « stilzwijgend reglement », dat nochtans verlengd werd door Lenaers, werd niet nageleefd in Brussel in het geval van een jong Engels meisje. Onze vraag is hoe en vooral waarom.

Volgens het grote aantal verklaringen en toelichtingen na de bekendmaking dat een veertigtal Belgische en buitenlandse minderjarige meisjes in Brusselse bordelen werkten tussen januari 1878, toen het nieuwe reglement van kracht werd, en januari 1880, toen het schandaal losbarstte, was het duidelijk dat minderjarige prostituees die in een bordeel ‘wensten’ te werken, het bewijs moesten leveren dat ze al erva-

ring als prostituee hadden. Voor jonge meisjes uit België of uit buurlanden met gereglementeerde prostitutie zoals Frankrijk, Duitsland of Nederland was dat geen groot probleem: het was voldoende te bewijzen dat ze waren ingeschreven als prostituee, als losse prostituee of als prostituee in een bordeel. Aangezien het om een officiële administratieve handeling ging, bestond er een schriftelijke neerslag van. In het geval van de jonge Engelse meisjes waren de zaken veel ingewikkelder, want Groot-Brittannië was een land met doorgaans weinig reglementering en er bestond geen officieel register van de prostituees. Jonge Engelse meisjes waren echter erg in trek bij rijke klanten. Er waren veel kandidates die op jonge leeftijd al veel ervaring hadden, aangezien in Groot-Brittannië meisjes zich vanaf 12 jaar mochten prostitueren. Aan de vooravond van het begin van de eerste rechtszaken in december 1880 schreef de hoofdredacteur van de Belgische krant *La Chronique*: « Ik heb in Londen gewoond. Ik weet dat er prostituees van zeer jonge leeftijd zijn. De meisjes die Roger en de zijnen ronselen, zijn meestal achttien of negentien jaar oud en hebben er al een lange staat van dienst op zitten. [...] Want het is helemaal niet geloofwaardig dat die jonge meisjes – misschien op één uitzondering na – niet precies wisten wat ze in België kwamen doen. Kunt u zich voorstellen dat een jong fatsoenlijk meisje zich in de straten van Londen laat aanklampen door een onbekende en doodleuk met hem inscheept naar het continent zonder zelfs haar familie te verwittigen? Dat is niet geloofwaardig. Het is veel plausibeler dat die ongelukkige meisjes die door Londense pooiers worden aangeklampt, het verwerpelijke leven in de bordelen als een verbetering van hun lot zagen. Hoeveel van die arme meisjes, jong en nog mooi, heb ik zien tippelen in de Londense straten om de eindjes aan elkaar te knopen? Het vooruitzicht alle dagen een maaltijd te krijgen en comfortabel gehuisvest te zijn is voor hen reden genoeg om de pooier die hen aanklampt, te volgen. Hij hoeft het helemaal niet sluw aan boord te leggen. (geciteerd door Chaumont, 2009, 29).

Dan rees de volgende vraag: hoe kan men die ervaren Engelse jonge meisjes die - voor zover mogelijk - 'wensen' te werken in Brusselse luxebordelen en die erg in trek zijn bij de klanten en dus ook bij de bordeelhouders, toelaten zonder te kunnen bewijzen dat ze al prostituees zijn? We veronderstellen dat de betrokken actoren als volgt geredeneerd hebben - er is natuurlijk geen archiefstuk dat onze veronderstelling rechtstreeks bewijst - maar het verloop van de gebeurtenissen lijkt onze hypothese niet tegen te spreken: gelet op dat onoverkomelijk probleem en gelet op het feit dat het daarentegen onthutsend gemakkelijk is om in Engeland een officieel vals geboortecertificaat te krijgen (een authentiek document op basis van een leugenachtige verklaring), kan men het obstakel omzeilen en *minderjarigen laten doorgaan voor meerderjarigen onder een valse naam* (in dat geval hoeft het bewijs van voorafgaande ervaring in het beroep niet te worden geleverd). Deze pragmatische oplossing was bevredigend voor alle partijen: de meisjes die zich in Brussel wilden prostitueren, de bordeelhouders die hen in dienst wilden nemen, de klanten die van hun diensten wensten gebruik te maken en, ten slotte, de politieagenten, die wensten dat de bordelen zo goed mogelijk draaiden in het belang van het systeem en, zoals we hierna zullen vaststellen, ook in hun persoonlijk belang. Bijgevolg kan men redelijkerwijze veronderstellen dat de bordeelhouders officieus ingelicht werden over het feit dat ze voortaan minderjarigen in dienst konden nemen en dat ze tevens officieus ingelicht werden over het feit dat de politieagenten belast met de toelating van de prostituees geen vervelende vragen zouden stellen als er toevallig een verschil zou bestaan tussen de aangegeven leeftijd en de leeftijd op het eerste gezicht. Tien En-

gelse meisjes met vervalste papieren werden aldus zeer discreet toegelaten in bordelen. Bij een van hen, Louisa Hennessey, was ook de *toestemming* vervalst; politieagenten en artsen die moesten controleren of de jonge meisjes hun beroep 'uit vrije wil' uitoefenden, zagen dat evenwel door de vingers...

Louisa Hennessey had haar vader verloren: ze werkte als dienstbode in Londen en werd misleid met de belofte van een beter betaalde betrekking als receptioniste in een hotel in Frankrijk. De dag na haar aankomst in Brussel werd ze, voordat ze door een arts werd gekeurd om de inschrijvingsprocedure te starten, persoonlijk geïnspecteerd door madam Paradis, een bordeelhoudster in de Peterseliestraat. Ze stelde vast dat Louisa nog maagd was. Ze besloot zich van Louisa te ontdoen en ging met haar naar Gentse collega's, die haar lieten onderzoeken door een arts. Deze laatste stelde eveneens vast dat Louisa nog maagd was en raadde het Gentse koppel aan om haar niet in dienst te nemen. Het echtpaar Paradis keurde teleurgesteld met Louisa terug naar Brussel en deed een beroep op dokter Corten, die in dienst van de stad was en een van de artsen was die de prostituees moesten onderzoeken. Aangezien het echtpaar Paradis goed wist wat de gevolgen van de maagdelijkheid van het meisje waren, veronderstellen we dat ze de dokter bij zich riepen – wat in strijd met het reglement was – om hem om raad te vragen. Hebben ze zijn advies gevolgd of op eigen houtje gehandeld? Feit is dat het ongelukkige meisje naar een bordeel in Antwerpen werd gestuurd, waar ze twee weken later werd ontmaagd. Ze was er wel degelijk verkracht. Madam Paradis stelde ze daarna officieel voor aan dokter Corten, die haar arbeidsgeschikt verklaarde en geen enkele andere opmerking maakte. Vervolgens stelde ze Louisa onder een valse naam voor aan Schröder, het hoofd van de zedenpolitie, die geen Engels sprak en wiens maîtresse in het bordeel van madam Paradis werkte, met een attest van verblijfplaats volgens hetwelk ze uit een Antwerps bordeel kwam. Alles was dus in orde en Louisa werd zonder verdere formaliteiten toegelaten in het bordeel van madam Paradis. Ze moest er zich blijven prostitueren van mei 1879 tot maart 1880. Toen Scotland Yard na een eerste campagne in de Engelse pers over prostitutie van jonge Engelse meisjes in Brussel twee inspecteurs stuurde, begaf Schröder zich dringend naar madam Paradis om haar aan te manen zich te ontdoen van Louisa, die dan naar een bordeel in Den Haag werd gestuurd. Gelukkig is het geval van Louisa een uitzondering gebleven. Het is evenwel zeer belangrijk te onthouden dat als de artsen en de politie hun werk correct hadden gedaan, haar niets ernstigs zou zijn overkomen: als dokter Corten de aanwezigheid van een jong maagdelijk meisje in het bordeel van het echtpaar Paradis bij zijn eerste bezoek had aangeklaagd, dan zou Louisa er met de schrik van afgekomen zijn. Als Schröder haar toestemming drie weken later ernstig onderzocht zou hebben, dan had hij haar 10 maanden gedwongen prostitutie bespaard. We moeten bijgevolg besluiten dat ambtenaren die precies dat werk moesten doen, verschillende keren het lijden van de jonge vrouw hadden kunnen beëindigen, maar partij voor de bordeelhouders kozen.

Het geval Louisa Hennessey was ongetwijfeld het grootste schandaal, maar het was niet de enige rechtszaak. De zaak kwam zelfs bijna niet voor het gerecht, want de politie had de zaak kunnen toedekken. De eerste rechtszaken gingen over zes andere Engelse minderjarige meisjes wier bordeelhouders en pooiers hoofdzakelijk vervolgd werden wegens het aanzetten van minderjarigen tot ontucht. Ze werden als enigen vervolgd en veroordeeld en waren aldus de zondebokken van het Parket,

dat kon worden verweten, zoals een van de magistraten belast met de zaak terecht vermoedde, dat « het met twee maten en twee gewichten mat en de bordeelhouders vervolgde op grond van artikel 379 van het Strafwetboek, terwijl het de politieagenten die zich schuldig hadden gemaakt aan het misdrijf waarvan eerstgenoemden werden beschuldigd, liet gaan. » (Procureur Willemaers geciteerd in Chaumont en Machiels, 2009, p. 63). Noch de politieagenten wier wijziging van het reglement was goedgekeurd door de gemeenteraad, noch de artsen werden ter verantwoording geroepen in die rechtszaken, waar ze enkel als getuigen optraden. Als Lenaers en Schröder geen journalist onbezonnen hadden aangeklaagd wegens laster en eerroof – een rechtszaak die ze bijna wonnen, maar die op het laatste nippertje spectaculair omdraaide toen de politiechef werd veroordeeld wegens het uitlokken van valse getuigenissen, zou hun niets overkomen zijn. Tijdens de rechtszaak kwam echter aan het licht dat Lenaers zich via zijn zoon, die hij als stroman gebruikte, het monopolie van de verkoop van geestrijke dranken in de erkende Brusselse bordelen had toegeëigend. Het was veeleer dat feit en niet zozeer zijn voorstel om minderjarigen in bordelen toe te laten dat Charles Buls ertoe bracht hem in juli 1881 af te zetten. Zo was het ook de onthulling dat Schröder een prostituee als maîtresse had die de gemeenteraad ertoe bracht zijn ontslag te eisen en niet zijn meer dan verdachte rol in de toelating van minderjarige Engelse meisjes in bordelen, Hennessey in het bijzonder. Félix Vanderstraeten, burgemeester sinds 1879, nam discreet ontslag in februari 1881 nadat bekend geraakte dat hij de brouwerij van zijn vader had verkocht aan een bordeelhouder die er het grootste bordeel van Brussel van had gemaakt.

Anders gezegd, noch de prostitutie van minderjarigen in bordelen noch – en in heel wat mindere mate – de prostitutie van minderjarigen in het algemeen choqueeerden de goedgeemeenschap, behalve enkele abolitionistische militanten die ver in de minderheid waren. Bijna alle betrokken actoren (politie, artsen, gemeenteraadsleden...) vonden prostitutie tot hun min of meer grote spijt onvermijdelijk. Zoals de Brusselse gemeenteraad had aangevoerd ter verdediging van zijn politie, vond de meerderheid dat « we alle reden hebben om te vrezen dat, als de administratie het standpunt van het Parket volgt en minderjarige prostituees belet hun beroep uit te oefenen in bordelen en rendezvoushuizen, het toezicht door de politie dan totaal inefficiënt wordt. » (geciteerd door Chaumont en Machiels, 2009, 62).

De publieke opinie was daarentegen gechoqueerd door de te nauwe banden die de politieagenten en, in mindere mate, de andere actoren die het reglement moesten toepassen (artsen, lokale mandatarissen), onderhielden met het misdaadmilieu in het algemeen en met de bordeelhouders in het bijzonder. In dit geval wijst alles erop dat de bevoorrechte banden met de bordeelhouders verklaren waarom de politie onverschillig stond tegenover het lot van enkele al dan niet minderjarige Belgische of buitenlandse jonge vrouwen die recht hadden op een minimum aan politiebescherming. Men kan zich afvragen of de Brusselse politie in het bijzonder corrupt was...

2. Politiecorruptie, inherent aan de Brusselse cultuur of een gevolg van het systeem ?

Men hoeft niet erg ver te gaan om vast te stellen dat de schandalen rond de politieagenten die het prostitutiereglement moesten toepassen, niet typisch voor Brussel waren. Bij onze Franse burens, te Lyon in 1876, pleegden twee prostituees enkele weken na elkaar zelfmoord om te ontsnappen aan de greep van de lokale zedenpolitie, terwijl in Parijs een jonge actrice op een boulevard werd lastiggevallen door een man die zich zeer overtuigend als een agent van de zedenpolitie voordeed. Dit laatste feit was de aanzet tot een « echte kruistocht tegen de zedenpolitie » (Berlière 1992, 8) en van een eerste onderzoekscommissie. In maart 1881, toen de zaak-Louisa Hennessey voorkwam in België, werd een huisvrouw zonder bewijs beschuldigd van tippelen en vier dagen lang opgesloten. Een nieuw schandaal en een nieuwe reeks ontslagen. Dat gebeurde regelmatig tot in 1903, na de zoveelste flater en de zoveelste valse politiegetuigenissen, een tweede onderzoekscommissie werd opgericht waarvan de werkzaamheden tot in 1906 liepen en resulteerden in een regelrecht pleidooi tegen het bestaan zelf van de zedenpolitie.

Vanwaar die herhaalde schandalen? De reglementaristen hebben in hun systeem enkel individuele tekortkomingen willen zien en alle verantwoordelijkheid aldus afgeschoven op de betrokken politieagenten. Ze erkenden hoogstens dat frequente omgang met prostituees een constante bron van verleidingen was en dat bijgevolg mensen met een voorbeeldige integriteit zorgvuldig moesten worden geselecteerd en regelmatig moesten worden overgeplaatst. In feite was het probleem veel erger en was het inherent aan het systeem. Zoals we al hebben vastgesteld, maakte het reglement, omdat het de uitoefening van prostitutie in bordelen aanbeval, van de agenten van de zedenpolitie objectieve *bondgenoten* van de bordeelhouders. Berlière schreef: « men kan enkel verbaasd zijn over de eigenaardige rol als medeplichtige-koppelaar van de politie, die niet alleen door haar onophoudelijke jacht op en vervolging van de 'vrije' prostitutie de vrouwen aanzet om in een bordeel te werken, maar er tevens voor zorgt dat ze er blijven door degenen die trachten te vluchten te achtervolgen. Wanneer prostituees vluchtten, bestond de objectieve taak van de politie er wel degelijk in hen op te sporen en terug te brengen naar het bordeel of hen te doen aanvaarden dat ze aan een andere bordeelhoudster werden verkocht om de 'schuld' terug te betalen (Berlière, 1992, 67). Een *bondgenoot* is volgens het handelsrecht evenwel een *vennoot* en volgens het strafrecht een *medeplichtige*. In Brussel durfde het Parket het uiteindelijk niet aan om ze openlijk als dusdanig te beschouwen en het heeft er dus geen *medebeschildigden* van gemaakt. Als het Parket had beslist om niet met twee maten en twee gewichten te meten, dan hadden de bordeelhouders en de politieagenten samen op het beklagenbankje moeten zitten. Vandaag hebben die beslissingen voor ons nog maar weinig belang. Belangrijk is evenwel te onthouden dat, wanneer een systeem de 'regulatoren' en deel van de 'gereguleerden' samenbrengt als bondgenoten, de druk die het objectieve bondgenootschap doet overgaan in samenheuling, al snel onhoudbaar wordt. Het duurt niet lang voordat de actoren beseffen dat ze er alle belang bij hebben om hun win-winrelatie ten volle uit te spelen. In Hegeliaanse taal zou men zeggen dat de actoren zich bewust worden van de ware aard van hun relatie en hun subjectiviteiten in overeenstemming brengen met de objectiviteit van hun posities. De bordeelhouders kunnen hun personeel zoveel mogelijk uitbuiten en de politieagenten, de grote

winnaars, kunnen niet alleen zoveel mogelijk informatie over de bordeelbezoekers inwinnen, maar krijgen ook nog financiële voordelen en eventueel voordelen in natura. «De verleiding voor de politieagenten om de belangen van de bordelen of van de prostituees zelf in handen te nemen en hun baatzuchtige beschermheren te worden is immers zo groot dat er maar weinigen aan kunnen weerstaan » (Berlière, 1992, 111). Het hoeft dan ook niet te verbazen dat Abraham Flexner na zijn onderzoek over de reglementering van prostitutie in Europa juist voor de Eerste Wereldoorlog John D. Rockefeller, zijn opdrachtgever, had aanbevolen om een aanvullend onderzoek over de Europese politiekorpsen te financieren. Op dat precies punt had de abolitionist, geciteerd door Berlière (1992, 112), de zaken juist ingeschat, toen hij schreef dat « de agenten van de zedenpolitie de grootste pooiers zijn ». Als er één zaak op het conto van de abolitionistische beweging moet worden geplaatst, is het dat ze het perverse systeem waarin politieagenten het meest profiteerden van de gereguleerde prostitutie, heeft begrepen, aangeklaagd en uiteindelijk omvergoorpen.

3. Het voortbestaan van het systeem en de gevolgen ervan in het interbellum

Zowel in Brussel als in Parijs bleef het systeem, ondanks de gegronde aanklachten van misbruik door de zedenpolitie, nagenoeg ongewijzigd tot het einde van de jaren 40. De elementaire rechten van de prostituees legden immers weinig gewicht in de weegschaal tegenover het toekomstige uitsterven van het menselijk ras waarvoor de artsen-reglementaristen waarschuwden. Als het aantal bordelen onverbiddeijk zou blijven afnemen op de planeet, was dat op het eerste gezicht wegens een algemene wijziging van de vraag bij de mannen, waardoor de bordelen 2^e en 3^e klasse al waren verdwenen in Brussel. Misschien was het precies omdat er minder bordelen waren dat ze in bepaalde landen goed bleven draaien onder min of meer discrete politiebescherming. Het internationale onderzoek dat onder auspiciën van de Volkenbond werd uitgevoerd tussen 1924 en 1926, bevat in dat verband interessante vaststellingen.

Toen een Amerikaanse undercover onderzoeker eind november 1924 twee dagen naar Brussel ging, vermeldde geen enkele van zijn onvrijwillige informanten corruptiefacten, maar in Frankrijk waren de getuigenissen daarentegen legio: « Here in Paris you can get anything you want from the cops for money »² (Archief Volkenbond, Parijs, 5-6 december 1924, p. 49) werd hem gezegd door een van zijn betrouwbaarste informanten. In Marseille spraken de bordeelhouders over een afspraak met de politie die van exact hetzelfde type was als de afspraak die het schandaal in Brussel deed losbarsten: « The madames contended, however, that although 21 years of age is the minimum prescribed by the Municipal Regulations, arrangements can be made with the police to allow minors to work in the houses. This arrange-

² « Hier in Parijs kun je met geld alles gedaan krijgen van de politie. »

ment, all admitted, is clandestine, and necessitates falsifying the inmate's age »³ (Archief Volkenbond, Marseille, Summary, 1-14 januari 1925, p. 24). In Lissabon zei een uit Amerika afkomstige prostituee dat als ze zou trachten het bordeel te ontvluchten, de bordeelhoudster enkel de zedenpolitie hoefde te waarschuwen en dat die haar dan onmiddellijk zou terugbrengen: « You dont know Lisbon ! A girl in a house here has a hard time to get away. If I had money enough to leave and she (madame) wanted me to stay, all she would do is to tell one of the police and he would arrest me »⁴ (Archief Volkenbond, Lissabon, 2829 januari 1925, p. 10). Aan de andere kant van het continent, in Constantinopel, zijn de agenten van de zedenpolitie tegelijk pooiers of zelfs eigenaars van bordelen : « In these districts practically every policeman on the beat has a prostitute who is giving him money and whose mistress she is. He gives her protection against other women and sometimes against official action. A high police official (...) has a woman and at the same time is part owner of two houses of prostitution. Many officials receive graft regularly from owners and inmates of houses of prostitution »⁵ (Archief Volkenbond, Turkije, Aanhangel 18, "Police Corruption").

Na de vraag of politiecorruptie iets typisch Brussels was, zou men, gelet op deze enkele getuigenissen, zich de vraag kunnen stellen of het iets typisch Europees is. Dat is echter niet het geval: de rapporten van de onderzoekers over de landen die in Latijns-Amerika werden bezocht, bevatten soortgelijke getuigenissen⁶. Daaruit kan men zonder risico op vergissingen besluiten dat de nationale tradities weinig gewicht in de weegschaal leggen ten opzichte van de systeemlogica.

³ « De bordeelhoudsters beweerden evenwel dat het gemeentereglement de minimumleeftijd op 21 jaar vaststelde, maar dat er met de politie een regeling kon worden getroffen om minderjarigen in bordelen te laten werken. Die regeling is echter illegaal en vereist dat de leeftijd van de prostituee wordt vervalst.»

⁴ « Dan ken je Lissabon nog niet! Het is niet eenvoudig voor een meisje om het bordeel waar ze werkt, te ontvluchten. Als ik genoeg geld had om weg te gaan en ze (de madam) wenste dat ik zou blijven, dan moest ze dat gewoon aan een politieagent zeggen. Hij zou me dan arresteren. »

⁵ « Nagenoeg elke politieman die in deze districten werkt, heeft een prostituee die hem geld geeft en zijn maîtresse is. Hij beschermt haar tegen andere prostituees en soms tegen officiële handelingen. Een hoge politieofficier (...) heeft een vrouw en is terzelfder tijd eigenaar van twee bordelen. Vele ambtenaren krijgen regelmatig smeergeld van de eigenaars en prostituees van bordelen »

⁶ Cf. MARQUIS Nicolas en CHAUMONT J-M., « La police des mœurs comme maillon fort de l'appareil prostitutionnel en régime réglementariste. Essai d'application d'une analyse stratégique de réseau », te verschijnen in 2011.

Bibliografie

- Archief van de Volkenbond, Genève. De onuitgegeven verslagen van de onderzoekers zijn normaliter gerangschikt in alfabetische volgorde van de landen in de dossiers S. 171 tot S. 181.
- BENABOU Erica Marie (1987), *La prostitution et la police des mœurs au XVIIIème siècle*, Paris, Librairie Académique Perrin.
- BERLIERE Jean Marc (1992), *La police des mœurs sous la IIIème République*, Paris, Ed. du Seuil.
- CHAUMONT Jean Michel (2009), *Le mythe de la traite des blanches. Enquête sur la fabrication d'un fléau*, Paris, La Découverte.
- CHAUMONT Jean-Michel en MACHIELS Christine (2009) (o.l.v.), *Du sordide au mythe. L'affaire de la traite des blanches (Bruxelles, 1880)*, Louvain-la-Neuve, Presses Universitaires de Louvain. [De verwijzingen naar het grote aantal relevante archieffondsen staan in de bijlage van het werk]
- De SCHAEPPDRIJVER Sophie (1986), « Regulated Prostitution in Brussels, 1844-1877. A policy and its implementation », *Historical Social Research*, n°37, pp. 89-108
- FLEXNER Abraham (1919), *La prostitution en Europe*, Paris, Payot (voorwoord van H. Minod).
- HUBERTY Colette en KEUNINGS Luc (1987), « La prostitution à Bruxelles au 19ème siècle », *Les cahiers de la Fonderie*, n°2, pp. 3-21.
- KEUNINGS Luc (2009), « L'affaire de la traite des blanches. Un aspect de la prostitution urbaine en Europe occidentale au XIXème siècle », in *Du sordide au mythe...*, pp. 17-44.